

DOI 10.31909/26168774.2020-(46)-3

УДК 929:616-051

Маргарита БАШЛИ \*

**ОЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ МАНЬКОВСЬКИЙ –  
ЛІКАР, ВЧЕНИЙ, ІНТЕЛЕКТУАЛ**

Сучасний етап розвитку регіональної історії характеризується зростанням інтересу науковців до вивчення результатів діяльності вчених ХХ ст. Українські історики провели ґрунтовні та докладні дослідження внеску окремих персоналій в розвиток науки і культури держави. Однак серед тих, чиє життя та служіння справі були пов'язані з Придунайським та Причорноморським регіоном є чимало особистостей, не дуже відомих широкому загалу. Одним з них є Олександр Федорович Маньковський – польський шляхтич за походженням, що народився на Півдні України, тривалий час мешкав на території Бессарабії. В статті аналізується професійна та громадсько-адміністративна діяльність Олександра Федоровича Маньковського – українського вченого, лікаря, професора, педагога, чиє життя було пов'язано одночасно з трьома країнами: Польщею, Україною, Болгарією. Професор Новоросійського та Софійського університетів, першовідкривач адреналіну, справжній інтелектуал і педагог життя якого може служити прикладом вірного служіння науці.

Олександр Федорович початкову освіту отримав у Бендерській повітовій школі (1877-1881, а потім продовжив навчання у І Кишинівській гімназії, яку завершив у 1889 р. зі срібною медаллю. Закінчив медичний факультет Київського університету Св. Володимира у 1894 р. Ще до закінчення навчання він брав активну участь у боротьбі з епідемією холери в Бессарабії – в Аккерманському (1892) і Бендерському (1893) повітах. Після закінчення навчання в університеті, у 1894 р. О. Маньковський повернувся до Бендерського повіту та служив там земським лікарем. З головою поринувши у лікарські будні, він не припинив заняття наукою. О. Маньковський написав близько тридцяти наукових робіт із загальної патології, гістології та ембріології. Саме за його ініціативою у Софійському університеті був організований інститут гістології та ембріології з лабораторією та музеєм ембріологічних та патологоанатомічних препаратів.

**Ключові слова:** Олександр Маньковський, Бессарабія, епідемії холери, адреналін, професор, Новоросійський університет, Софійський університет, гістологія, ембріологія.

Історія будь-якої країни складається з життя і діяльності людей, які живуть на її землях. Як правило історики досліджують питання, пов'язані з історичним становленням окремих народів або етнічних груп. Однак історія нації – це історія її окремих представників, без знання якої іноді важко усвідомити причини та наслідки тих чи інших подій. Якщо раніше історичну науку більше цікавили

---

\* Башли М., кандидат історичних наук, старший викладач, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, E-mail: mibashly@gmail.com

глобальні події чи зрушення, стан окремих соціальних груп або класів, нині дослідники все частіше звертаються до окремих персоналій, які, певною мірою, являються уособленням цілої епохи або періоду. Чільне місце в цих напрямках досліджень належить регіональній історії, дослідники якої через справи конкретної особи намагаються з'ясувати загальне чи особливе в розвитку певного регіону. Персоніфікація регіональної історії – один з актуальних напрямів розвитку сучасної наукової думки.

На сьогодні українськими вченими проведено ґрунтовні та докладні дослідження внеску окремих персоналій в розвиток науки і культури держави. Серед наших сучасників цими питаннями опікуються І. Гребцова<sup>1</sup>, Л. Циганенко<sup>2</sup>, О. Ліхачова<sup>3</sup>, В. Левченко<sup>4</sup> та інші. Однак серед тих, чиє життя та служіння справі були пов'язані з Придунайським та Причорноморським регіоном є чимало особистостей, не дуже відомих широкому загалу. Одним з них є Олександр Федорович Маньковський – польський шляхтич за походженням, що народився на Півдні України, тривалий час мешкав (навчався, працював) на території Бессарабії, талановитий лікар і професор Новоросійського університету, відомий болгарський вчений і організатор вищої освіти. Життєвий шлях Олександра Федоровича був доволі тернистий: з науковими злетами та політичними прорахунками; безгрошів'ям та злиднями і високими державними нагородами; зневагою з боку «революційних елементів» і всесвітнім визнанням.

Мета даної статті – проаналізувати масив опублікованих матеріалів та розкрити на їх основі пріоритети направлення наукової діяльності О.Ф. Маньковського.

<sup>1</sup> Гребцова І. (2004). Одеський період діяльності А. І. Георгієвського. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. №17. С. 15-18; Гребцова І. (2009). Новоросійський університет в розвитку благодирителъности в Одессе (вторая половина XIX – начало XX ст.) : [монография]. О. : Астропринт. 504 с.; Гребцова І. (2013). Матеріали личного происхождения как источник изучения деятельности педагога и публициста М.П. Розберга в Одессе. *Вісник Одеського національного університету*. Т.18. Вип. 1(9). С. 53-61; Гребцова І. (2014). Братъя Сокальские в социокультурной жизни Одессы середины XIX ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 6. С. 32-41; Гребцова І. (2017). Одеський період діяльності попечителя учебного округа С.П. Голубцова. *Вісник Одеського національного університету*. Т. 22, Вип. 1. С. 97-107;

<sup>2</sup> Циганенко Л. (2012). Внесок Л.В. Писаржевського у розвиток хімічної науки. *Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив*. Переяслав-Хмельницький. № 3. С. 16-18; Циганенко Л. (2013). Внесок інтелектуалів Бессарабії у розвиток природничих наук (кінець XIX – початок XX ст.) *Питання історії науки і техніки*. № 2. С. 45-49; Циганенко Л. (2013). Історія факультету іноземних мов у біографіях викладачів. *Філологічна освіта у поліетнічному просторі: регіональний досвід* : Збірник наукових статей. Ізмаїл : РВВ ІДГУ; С. 11-15; Циганенко Л. (2015). Амвросій Ждаха: забутий графік творів Тараса Шевченка. *Філологічні діалоги*: Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, Вип. 3. С. 229-233; Tsyganenko L. (2017). Professor A.Tychina – Profesional. *Istoric. Om. Simpozionul international «Portrete de dascalii»*. Arad. T.X, P. 109-110; *Вони змінили історію: 125 вихідців з Південної Бессарабії*. Під ред. Л. Циганенко, С. Мустяце. Ізмаїл-Кишинев. 2019. 280 с.

<sup>3</sup> Ліхачова О.Є. (2016). Основні етапи дослідження інтелектуальної біографії О. І. Георгієвського. *Грани*. № 8 (136). С. 190-197

<sup>4</sup> Левченко В.В. (2009). Судьбы ученых Одессы на рубеже эпох (1917–1922). *Проблемы славяноведения: сб. научных статей и материалов*. Брянск : РИО БГУ. № 11. С. 134-146; Левченко В.В. (2008). Из истории исторической науки: профессор Николай Афанасьевич Соколов (1886–1953). *Юго-Запад. Одессика*. № 6. С. 227-247; Левченко В.В. (2017). Генерації вчених-істориків та «Великий терор»: від інтелектуальної покори до репресій (на прикладі одеської корпорації гуманітаріїв). *Краєзнавство: науковий журнал*. № 1/2. С. 201–207.

Олександр Федорович Маньковський народився 15 квітня 1868 року в місті Ольвіопіль (нині – місто Первомайськ) Єлисаветградського повіту Херсонської губернії (нині – Миколаївська область, Україна) у багатодітній родині польського шляхтича Федора (Теодора) Маньковського.

Немає точних відомостей щодо соціальної стратифікації родини Маньковських. Скоріше за все, родина мала дворянські коріння, однак у силу різних обставин Маньковські не змогли документально довести своє аристократичне походження. В фондах Національного архіву Республіки Молдова зберігається чимало заяв польських шляхтичів до обласного уряду про їх кооптацію до місцевої аристократії<sup>5</sup>. Однак значна частина польської шляхти так і не дочекалась визнання своїх прав. Основна причина – відсутність повного пакету документів, що вимагала Герольдія.

Через певний час родина Маньковських переїхала до Бессарабії, до міста Бендери, де фактично пройшло дитинство та юнацькі роки Олександра. Після закінчення повітової школи у 1883 році він вступив до Першої Кишинівської гімназії – одного з найкращих навчальних закладів Одеського навчального округу, яка була відкрита ще в 1833 році завдяки ініціативі управляючого Дирекції народних училищ Бессарабської області І. Гриневича. Як з'ясували дослідники А. Маньковський і С. Котелко «...під час навчання Олександр мав відмінну поведінку, ...із зацікавленням займався всіма предметами»<sup>6</sup>.

В той період Бессарабська губернія була однією з найменш освічених губерній Російської імперії. В цілому, з середини XIX – на початку XX ст. в Бессарабії нараховувалося 14 середніх чоловічих навчальних закладів – гімназій та прогімназій. Більшість з них були розташовані в столиці краю – місті Кишиневі (майже 55%), решта в найбільших містах регіону – Акермані, Бельцях, Болграді, Ізмаїлі, Кагулі, Сороках, Хотині<sup>7</sup>.

Час навчання Олександра у гімназії співпав з періодом, коли навчальний заклад очолював Василь Львович Соловйов. Як зазначав дослідник В. Анікін, «... протягом перших років Соловйову вдалося зробити неможливе – зменшити кількість учнів класів, посиливши вимоги до іспитів при переведенні з класу в клас та при вступі до гімназії»<sup>8</sup>. Тривалий час Перша Кишинівська чоловіча гімназія була одним з головних освітніх закладів регіону: в її стінах навчалися в різні роки понад 4,5 тисячі юнаків; серед відомих випускників цієї установи були політичні діячі (С. Вітте, представники родини Крупенських), військові (П. Гейсман, Е. Матіас), науковці (К. Донич, М. Коцовський), громадські діячі (Д. Дурдифі, К. Шмідт).

В характеристиці, яку отримав юнак по закінченню гімназії зазначалося: «він ... змушений був утримувати себе уроками та завдяки своїй працелюбності ...

<sup>5</sup> Національний архів Республіки Молдова, фонд 202, спр. 74, арк. 1-151.

<sup>6</sup> Маньковский А., Котелко С. (2012). Одиссея доктора Маньковского. Дерибасовская – Ришельевская: Одесский альманах (сб.). Кн. 50 Всемирный клуб одесситов. Сост.: Ф.Д. Кохрихт, Е.М. Голубовский, О.И. Губарь, И.Л. Липтуга. Одесса: Издательская организация АО «ПЛАСКЕ». 380 с.

<sup>7</sup> Башли М. (2014). Місце представників бессарабського дворянства в історії І-ї Кишинівської чоловічої гімназії (друга половина XIX – початок XX ст.). *Гілея*. Вип. 84. С. 183-185.

<sup>8</sup> Аникин В. (2008). Организаторы гимназического образования в Бессарабии (XIX – начало XX в.). Русин. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatory-gimnazicheskogo-obrazovaniya-v-bessarabii>

належав до найкращих учнів свого класу»<sup>9</sup>. Закінчивши в 1889 році із срібною медаллю гімназію та отримавши персональну стипендію на навчання від Бендерської земської управи, Маньковський вступив до медичного факультету Київського імператорського університету Святого Володимира, який закінчив у 1894 році маючи диплом з відзнакою<sup>10</sup>. Ще під час навчання Олександр Маньковський розпочав практичну діяльність в лабораторії загальної патології під керівництвом професора В. Підвисоцького.

Наприкінці XIX ст. світова спільнота вкотре стикнулася з епідемією холери, яка мала своє поширення й на території Бессарабії в 1892-1893 роках. Це була п'ята світова пандемія холери, яка продовжувалася з 1883 по 1896 роки. Саме епідемії були однією з важливих причин високої смертності населення імперії, своєрідним народним лихом, яке приносило незліченну втрату здоров'я та добробуту народу і всій економіці країни. Всього за самими приблизними (та вкрай заниженими) даними протягом XIX ст. в Росії від холери померло майже 2 млн. чоловік. Протягом 1893 року холерні епідемії мали місце в 70 губерніях Російської імперії, захворіло понад 100 тис. чоловік і померло 42 875. Вкрай низький рівень умов життя більшості населення, відсутність дієвої лікарської допомоги, практична відсутність організації протиепідеміологічних заходів, поліцейсько-бюрократичні методи боротьби з епідемією – ось далеко не повний перелік причин розповсюдження хвороби. Переконавшись у власній неспроможності боротися з епідеміями холери, царський уряд після 1892 року спеціальною постановою легалізував діяльність земських і міських санітарних комісій, з великою неохотою визнавши, таким чином, значення громадськості для організації протиепідеміологічних заходів<sup>11</sup>.

Саме в земській лікарні студент-лікар О.Ф. Маньковський бере участь в боротьбі з епідемією холери в Бессарабії – в Акерманському (1892) та Бендерському (1893) повітах. Науковий досвід цієї роботи було представлено в публікації під назвою «Стислий звіт о результатах відрядження до Бендерського повіту»<sup>12</sup>.

Цілком зрозумілим стає факт, що після закінчення університету і захисту дисертації на тему: «До мікрофізіології підшлункової залози» Олександр Федорович повертається до Бессарабії на посаду земського лікаря Бендерського повіту. З головою поринувши у лікарські будні, Маньковський не припиняє заняття наукою, підтримуючи тісний зв'язок із своїм наставником професором В. Підвисоцьким, бере активну участь у створенні журналу «Російський архів патології, клінічної медицини і бактеріології» (*журнал видавався щомісячно фірмою К. Ріккера з 1896 року в С.-Петербурзі під редакцією професора В. Підвисоцького – авт.*).

Основний напрямок наукових досліджень О. Маньковського було пов'язано з функціями надниркової залози: в 1897 р. він опублікував дві статті, в яких доводив

<sup>9</sup> Маньковский А., Котелко С. (2012). Одиссея доктора Маньковского. Дерибасовская – Ришельевская: Одесский альманах (сб.). Кн. 50 Всемирный клуб одесситов. Сост.: Ф.Д. Кохрихт, Е.М. Голубовский, О.И. Губарь, И.Л. Липтуга. Одесса: Издательская организация АО «ПЛАСКЕ». 380 с.

<sup>10</sup> URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

<sup>11</sup> Васильев К., Сегал Л. (1960). История эпидемий в России. М.: Издательство медицинской литературы. 237 с. URL: <http://decabristy-online.ru/research/issl2-prav-monografii/epid/>

<sup>12</sup> Отчет по делегации для борьбы с холерой. Врачебная хроника Бессарабской губернии. *Краткий отчет о результатах командировки в Бендерский уезд*. Киев. 1893. С. 13-25.

лікувальні властивості екстрактів надниркових залоз, а вже через рік виділив біологічно активну речовину, назвавши її «наднирковий стимулін» (*сьогодні ця речовина відома під назвою адреналін – авт.*)<sup>13</sup>.

Початок нового століття приніс зміни в життя Олександра Федоровича. В 1900 році професора В. Підвисоцького запросили до Одеси, для створення медичної кафедри при Новоросійському університеті. Для здійснення цих планів професор запросив із собою Маньковського<sup>14</sup>, який невдовзі обійняв посаду доцента кафедри гістології університету. До 1904 року Олександр Федорович працював вже на посаді професора Новоросійського університету, мав 18 опублікованих праць (німецькою, російською, французькою), урядові нагороди, був заступником голови комітету благодійного Товариства ідалень для студентів з бідних родин.

Усталений спосіб життя було перервано революційними подіями 1905 року. Не завжди погляди О.Ф. Маньковського, який стояв на консервативних позиціях, знаходили розуміння в його оточенні. Це призводило до низки конфліктів як з колегами, так і з студентами, які кілька разів зривали його лекції. Однак професор продовжував завзято дотримуватися своїх політичних принципів, ходив на роботу, займався науковими дослідженнями. На жаль, повернутися до звичного життя було вже неможливо: змінилися суспільство, країна, світ. Ліберальні та революційні ідеї все більше оволодівали думками молоді, яка вдавалася до демонстрації відкритої неповаги до позиції Олександра Федоровича. На його лекціях час від часу відбувалися різні провокації та «зриви» занять.

Не зважаючи на таку протидію, Маньковський продовжував будувати свою наукову, адміністративну та громадську кар'єру. Він стає членом Ради університету, секретарем медичного факультету, заступником проректора Новоросійського університету, членом педагогічної ради Вищих жіночих медичних курсів в Одесі. Веде активну наукову діяльність, отримуючи міжнародне визнання, беручи участь у численних наукових симпозіумах і конференціях. Займає активну громадську позицію в якості члена Товариства сприяння академічному життю Імператорського Новоросійського університету, члена Товариства російських лікарів<sup>15</sup>.

Здавалося, життя поступово налагоджується. Однак прийшов 1917 рік. Знову професор стикається зі скандалами, неповагою та бойкотами його лекцій з боку студентів. Після жовтня 1917 року професор Маньковський взагалі залишився без роботи. Безлад в країні, відсутність засобів для існування, загрози фізичної розправи – все це підштовхнуло Олександра Федоровича до еміграції з Росії: він намагається потрапити до Польщі, однак залишається у Болгарії.

У 1919 – 1920 рр. після певних коливань, професор приймає пропозицію Академічної ради Медичного факультету Софійського університету очолити (а фактично створити) кафедру гістології та ембріології. Як пізніше згадувала донька професора: «... при обговоренні договору з професором Маньковським ректор

<sup>13</sup> Адреналин професора Александра Маньковского (2017). *Николаевские новости*. URL: <http://www.niknews.mk.ua/2017/04/07/znamenitye-nikolaevtsy-adrenalin-professora-aleksandra-mankovskogo/>

<sup>14</sup> Васильев К., Запорожан В., Занчевская Т. (2003). Владимир Валерианович Подвысоцкий: историко-биографический очерк. Одесса: Одесский медицинский университет. 133 с.

<sup>15</sup> Васильев К. (2007). Профессор Новороссийского университета Александр Федорович Маньковский (1868 - 1946). Поляки на Півдні України та в Криму. Одеса-Ополе-Вроцлав. 260 с.

Софійського університету спитав про умови, на яких він погодився б прийняти посаду. Мій батько висловив деякі необхідні для роботи умови відносно приміщення та посібників. Однак ректор пояснив, що питав про заробітну плату і запропонував суму в 40-50 тис. левів в місяць. Мій батько відмовився від такої зарплати, зазначивши, що було б дуже непорядно з його сторони отримувати таку винагороду в той час, коли Болгарія жорстоко постраждала від війни, й що він згоден отримувати зарплату болгарського професора...»<sup>16</sup>.

В Болгарії Олександр Федорович багато часу і сил віддає на організацію інституту гістології та ембріології, займаючись пошуками обладнання, інструментів, підручників тощо. Траплялося, що він витрачав власні кошти на закупівлю необхідних матеріалів і книг. З цього часу професор Олександр Федорович Маньківський – відомий болгарський учений і педагог, засновник Інституту гістології та ембріології, ініціатор відкриття музею ембріології.

Помер О.Ф. Маньковський у 1946 р., залишившись в пам'яті нащадків ученим з великої літери, справжнім першопрохідцем медичної науки.

### Література:

Адреналин професора Александра Маньковского (2017). *Николаевские новости*. URL: <http://www.niknews.mk.ua/2017/04/07/znamenitye-nikolaevtsy-adrenalin-professora-aleksandra-mankovskogo/>

Аникин В. (2008). Организаторы гимназического образования в Бессарабии (XIX – начало XX в.). Русин. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatory-gimnazicheskogo-obrazovaniya-v-bessarabii>

Башли М. (2014). Місце представників бессарабського дворянства в історії І-ї Кишинівської чоловічої гімназії (друга половина XIX – початок XX ст.). Гілея. Вип. 84. С. 183-185.

Васильев К. (2007). Профессор Новороссийского университета Александр Федорович Маньковский (1868 - 1946). Поляки на Півдні України та в Криму. Одеса-Ополє-Вроцлав. 260 с.

Васильев К., Запорожан В., Занчевская Т. (2003). Владимир Валерианович Подвысоцкий: историко-биографический очерк. Одесса: Одесский медицинский университет. 133 с.

Васильев К., Сегал Л. (1960). История эпидемий в России. М.: Издательство медицинской литературы. 237 с. URL: <http://decabristy-online.ru/research/issl2-prav-monografii/epid/>

Гребцова И. (2004). Одесский период деятельности А. И. Георгиевского. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. №17. С. 15-18; Гребцова И. (2009). Новороссийский университет в развитии благотворительности в Одессе (вторая половина XIX – начало XX ст.) : [монография]. О. : Астропринт. 504 с.; Гребцова И. (2013). Материалы личного происхождения как источник изучения деятельности педагога и публициста М.П. Розберга в Одессе. *Вісник Одеського національного університету*. Т.18. Вип. 1(9). С. 53-61; Гребцова И. (2014). Братья Сокальские в социокультурной жизни Одессы середины XIX ст. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. № 6. С. 32-41; Гребцова И. (2017). Одесский период деятельности попечителя

<sup>16</sup> Профессор Александр Федорович Маньковский (2005). *Русская газета*. URL: <http://russkayagazeta.com/rg/gazeta/fullstory/msu-1/>

учебного округа С.П. Голубцова. *Вісник Одеського національного університету*. Т. 22, Вип. 1. С. 97-107;

Левченко В.В. (2009). Судьбы ученых Одессы на рубеже эпох (1917–1922). *Проблемы славяноведения: сб. научных статей и материалов*. Брянск : РИО БГУ. № 11. С. 134-146; Левченко В.В. (2008). Из истории исторической науки: профессор Николай Афанасьевич Соколов (1886–1953). Юго-Запад. Одессика. № 6. С. 227-247; Левченко В.В. (2017). Генерації вчених-істориків та «Великий терор»: від інтелектуальної покори до репресій (на прикладі одеської корпорації гуманітаріїв). *Краєзнавство: науковий журнал*. № 1/2. С. 201–207.

Ліхачова О.Є. (2016). Основні етапи дослідження інтелектуальної біографії О. І. Георгієвського. *Грани*. № 8 (136). С. 190-197.

Маньковский А., Котелко С. (2012). Одиссея доктора Маньковского. Дерибасовская – Ришельевская: Одесский альманах (сб.). Кн. 50 Всемирный клуб одесситов. Сост.: Ф.Д. Кохрихт, Е.М. Голубовский, О.И. Губарь, И.Л. Липтуга. Одесса: Издательская организация АО «ПЛАСКЕ». 380 с.

Маньковский А., Котелко С. (2012). Одиссея доктора Маньковского. Дерибасовская – Ришельевская: Одесский альманах (сб.). Кн. 50 Всемирный клуб одесситов. Сост.: Ф.Д. Кохрихт, Е.М. Голубовский, О.И. Губарь, И.Л. Липтуга. Одесса: Издательская организация АО «ПЛАСКЕ». 380 с.

Національний архів Республіки Молдова, фонд 202, спр. 74, арк. 1-151.

Отчет по делегации для борьбы с холерой. *Врачебная хроника Бессарабской губернии*. Краткий отчет о результатах командировки в Бендерский уезд. Киев, 1893. С. 13-25.

Профессор Александр Федорович Маньковский (2005). *Русская газета*. URL: <http://russkayagazeta.com/rg/gazeta/fullstory/msu-1/>

Циганенко Л. (2012). Внесок Л.В. Писаржевського у розвиток хімічної науки. Сучасність, наука, час. Взаємодія та взаємовплив. Переяслав-Хмельницький. № 3. С. 16-18; Циганенко Л. (2013). Внесок інтелектуалів Бессарабії у розвиток природничих наук (кінець XIX – початок XX ст.) *Питання історії науки і техніки*. № 2. С. 45-49; Циганенко Л. (2013). Історія факультету іноземних мов у біографіях викладачів. *Філологічна освіта у поліетнічному просторі: регіональний досвід* : Збірник наукових статей. Ізмаїл : РВВ ІДГУ; С. 11-15; Циганенко Л. (2015). Амвросій Ждаха: забутий графік творів Тараса Шевченка. *Філологічні діалоги*: Збірник наукових праць. Ізмаїл: РВВ ІДГУ, Вип. 3. С. 229-233; Tsyganenko L. (2017). Professor A.Tychina – Profesional. Istorich. Om. Simpozionul international «Portrete de dascali». Arad. T.X, P. 109 – 110; Вони змінили історію: 125 вихідців з Південної Бессарабії. Під ред. Л. Циганенко, С. Мустяце. Ізмаїл-Кишинев. 2019. 280 с.

URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

## REFERENCES

Adrenalyn profesora Aleksandra Mankovskoho (2017). *Nykolaevskye novosty*. URL: <http://www.niknews.mk.ua/2017/04/07/znamenitye-nikolaevtsy-adrenalin-professora-aleksandra-mankovskogo/>

Anykyn V. (2008). Orhanyzatory hymnazycheskoho obrazovanyia v Bessarabyy (KhIKh – nachalo KhKh v.). Rusyn. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatory-gimnazicheskogo-obrazovaniya-v-bessarabii>

Bashly M. (2014). Mistse predstavnykiv bessarabskoho dvorianstva v istorii I-yi Kyshynivskoi cholovichoï himnazii (druha polovyna KhIKh – pochatok KhKh st.). Hileia. Vyp. 84. S. 183-185.

Hrebtsova Y. (2004). Odesskyi peryod deiatelnosti A. Y. Heorhyevskoho. Naukovyi visnyk Izmail'skoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu. №17. S. 15-18; Hrebtsova Y. (2009). Novorossyiskyi unyversytet v razvytyi blahotvorytelnosti v Odesse (vtoraia polovyna XIX – nachalo XX st.) : [monohrafiia]. O. : Astroprynt. 504 s.; Hrebtsova Y. (2013). Materyaly lychnoho proyskhozhdennia kak ystochnyk yzucheniia deiatelnosti pedahoha y publytsysta M.P. Rozberha v Odesse. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. T.18. Vyp. 1(9). S. 53-61; Hrebtsova Y. (2014). Bratia Sokalskye v sotsyokulturnoi zhyzny Odessy seredyny KhIKh st. Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. № 6. S. 32-41; Hrebtsova Y. (2017). Odesskyi peryod deiatelnosti popechytelia uchebnoho okruha S.P. Holubtsova. Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. T. 22, Vyp. 1. S. 97-107;

Levchenko V.V. (2009). Sudby uchenykh Odessy na rubezhe epokh (1917–1922). Problemy slavianovedeniia: sb. nauchnykh statei y materialov. Briansk : RYO BHU. № 11. S. 134-146; Levchenko V.V. (2008). Yz ystoriy ystorycheskoi nauky: professor Nikolai Afanasevych Sokolov (1886–1953). Yuho-Zapad. Odessyia. № 6. S. 227-247; Levchenko V.V. (2017). Heneratsii vchenykh-istorykiv ta «Velykyi teror»: vid intelektualnoi pokory do represii (na prykladi odeskoi korporatsii humanitariiv). Kraieznavstvo: naukovyi zhurnal. № 1/2. S. 201–207.

Likhachova O.Ie. (2016). Osnovni etapy doslidzhennia intelektualnoi biohrafii O. I. Heorhiievskoho. Hrany. № 8 (136). S. 190 - 197.

Mankovskyi A., Kotelko S. (2012). Odyseia doktora Mankovskoho. Derybasovskaia – Ryshelevskaia: Odesskyi almanakh (sb.). Kn. 50 Vsemyrnyi klub odessytov. Sost.: F.D. Kokhrykht, E.M. Holubovskiy, O.Y. Hubar, Y.L. Lyptuha. Odessa: Yzdatelskaia orhanyzatsiia AO «PLASKE». 380 s.

Mankovskyi A., Kotelko S. (2012). Odyseia doktora Mankovskoho. Derybasovskaia – Ryshelevskaia: Odesskyi almanakh (sb.). Kn. 50 Vsemyrnyi klub odessytov. Sost.: F.D. Kokhrykht, E.M. Holubovskiy, O.Y. Hubar, Y.L. Lyptuha. Odessa: Yzdatelskaia orhanyzatsiia AO «PLASKE». 380 s.

Natsionalnyi arkhiv Respubliky Moldova, fond 202, spr. 74, ark. 1-151.

Otchet po delehatsyy dlia borby s kholeroi. Vrachebnaia khronyka Bessarabskoi hubernyy. Kratyki otche o rezultatakh komandyrovky v Benderskyi uezd. Kyev, 1893. S. 13-25.

Professor Aleksandr Fedorovych Mankovskyi (2005). Russkaia hazeta. URL: <http://russkayagazeta.com/rg/gazeta/fullstory/msu-1/>

Tsyhanenko L. (2012). Vnesok L.V. Pysarzhevskoho u rozvytok khimichnoi nauky. Suchasnist, nauka, chas. Vzaiemodiia ta vzaiemovplyv. Pereiaslav-Khmelnitskyi. № 3. S. 16-18; Tsyhanenko L. (2013). Vnesok intelektualiv Bessarabii u rozvytok pryrodnychkykh nauk (kinets KhIKh – pochatok KhKh st.) Pytannia istorii nauky i tekhniky. № 2. S. 45-49; Tsyhanenko L. (2013). Istoriia fakultetu inozemnykh mov u biohrafiiakh vykladachiv. Filolohichna osvita u polietnichnomu prostori: rehionalnyi dosvid : Zbirnyk naukovykh statei. Izmail : RVV IDHU; S. 11-15; Tsyhanenko L. (2015). Amvrosii Zhdakha: zabutyi hrafik tvoriv Tarasa Shevchenka. Filolohichni

dialoghy: Zbirnyk naukovykh prats. Izmail: RVV IDHU, Vyp. 3. S. 229-233; Tsyganenko L. (2017). Professor A.Tychina – Profesional. Istorich. Om. Simpozionul international «Portrete de dascalii». Arad. T.Kh, R. 109 – 110; Vony zminyly istoriiu: 125 vykhidtsiv z Pivdennoi Bessarabii. Pid red. L. Tsyhanenko, S. Mustiatse. Izmail-Kyshyneu. 2019. 280 s.

URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>

Vasylev K. (2007). Professor Novorossiyskoho unyversyteta Aleksandr Fedorovych Mankovskiy (1868 - 1946). Poliaky na Pivdni Ukrainy ta v Krymu. Odesa-Opolie-Vrotslav. 260 s.

Vasylev K., Sehal L. (1960). Ystoryia эpidemiy v Rossyy. M.: Yzdatelstvo medytsynskoi lyteratury. 237 s. URL: <http://decabristy-online.ru/research/issl2-prav-monografii/epid/>

Vasylev K., Zaporozhan V., Zanchevskaia T. (2003). Vladymyr Valeryanovych Podvysotskiy: ystoryko-byohrafycheskiy ocherk. Odessa: Odesskiy medytsynskiy unyversytet. 133 s.

### ***Bashly M. Oleksandr Fedorovych Mankovskiy as doctor, scientist, intellectual***

*The current stage of the development of the regional history is characterized by the growing interest of scientists in studying the results of the 20<sup>th</sup>-century researchers. Ukrainian historians have conducted thorough and detailed studies of the contribution of particular individuals to the development of science and culture of the state. However, among those whose life and devotion to profession have been associated with the Danube and Black Sea regions, there are many individuals who are not very well known to the general public. One of them is Oleksandr Mankovskiy - a Polish nobleman by birth, born in the South of Ukraine, who lived in Bessarabia for a long time.*

*The article provides the analysis of the professional, public and administrative activity of Oleksandr Mankovskiy, the Ukrainian scientist, doctor, professor, teacher, whose life was simultaneously connected with three countries - Poland, Ukraine, Bulgaria. He built a significant part of his career in our region (Balti, Chisinau, Odesa). He was a professor of Novorosiisk University and Sofia University, the discoverer of adrenaline, a true intellectual and teacher whose life can serve as an example of faithful service to science.*

*Oleksandr Mankovskiy received his primary education at the district school in the city of Bender (1877-1881), and then continued his studies at the 1-st Chisinau gymnasium, which he graduated from in 1889 with a silver medal. He graduated from the Medical Faculty of St. Volodymyr University in Kyiv in 1894. Before graduating he took an active part in the fight against the cholera epidemic in Bessarabia - in Ackerman (1892) and Bender (1893).*

*After graduating from the university in 1894, O. Mankovskiy returned to Bender and served there as a zemsky doctor. Being immersed in medical practice, he did not stop studying science. O. Mankovskiy wrote about thirty scientific papers on general pathology, histology and embryology. It was on his initiative that the Institute of Histology and Embryology was organized at Sofia University with a laboratory and a museum of embryological and pathological preparations.*

**Key words:** *Oleksandr Mankovskiy, Bessarabia, cholera epidemics, adrenaline, professor, Novorosiisk University, Sofia University, histology, embryology.*